

Zpráva o popularizaci filosofie a vědy

Report on the Popularization of Philosophy and Science

Josef Krob

Popularizace vědy je nepochybně záslužná činnost. Když věhlasný vědec proslaví popularizační přednášku, vydá popularizační knihu či jenom článek v sobotní příloze, má zpravidla o posluchače a čtenáře postaráno. I když dovednost interpretace složitých vědeckých teorií není dána každému vědci, mnozí z nich považují možnost převést vědeckou teorii do jazyka srozumitelného člověku z ulice za jedno z kritérií přijatelnosti této teorie a vědecké kompetentnosti jejího autora či propagátora. Potřeba překladu z jazyka vědy do jazyka běžného je vcelku pochopitelná s ohledem na narůstající složitost nových teorií, specifickou terminologii, formální aparát, tedy prostředky, které nepatří k běžné výbavě v lidské komunikaci. K tomu se přidávají samozřejmě i potřeby zcela praktické, věda musí být financována a potřebné prostředky nebývají nijak malé, finančním zdrojem jsou často rozpočty, do kterých přispívá řadový daňový poplatník, který může oprávněně požadovat srozumitelné vysvětlení, jak je s jeho penězi naloženo. Jako typický příklad může posloužit CERN a jeho otevřenost veřejnosti. Chcete vidět, za jaký výzkum se zde utrácejí peníze z veřejných rozpočtů? Stačí požádat o exkurzi a můžete nahlédnout do všech hlubin a laboratoří. A pokud nechcete cestovat do Ženevy, stačí usednout k počítači a spustit virtuální návštěvu.¹

Vysvětlení složitých teorií a zdůvodnění finanční náročnosti moderního výzkumu laické veřejnosti bychom tak mohli označit za hlavní cíle popularizace vědy. Platí to samé i pro filosofii a její popularizaci? Sledujeme zde stejné cíle?

Musíme přiznat, že situace je v případě filosofie o něco složitější. Váhat můžeme už při určení samotného předmětu popularizace. Chceme zpřístupnit

---

1 <https://visit.cern/>.

čtenářům a posluchačům nejnovější tendence a směry filosofického uvažování podobně jako nejnovější vědecké teorie? Nebo raději představit přístupnou formou nejvýznamnější myslitele z dějin? A nebylo by lepší čtenáře uvést do filosofické problematiky představením hlavních filosofických disciplín? Nebo snad rovnou vybrat aktuální problémy a ukázat na nich možné způsoby a přístupy práce filosofa a zapojit posluchače do hledání konkrétních řešení?

Čeho vlastně chceme dosáhnout? Co je naším cílem? Pokud jsou to vědomosti, resp. rozšíření vědomostních okruhů laických zájemců o filosofii, padne volba pravděpodobně na převyprávění přiměřeně zjednodušených hlavních momentů z dějin filosofie nebo na interpretaci současných debat. Pokud chceme, aby náš čtenář či posluchač nebyl pouhým pasivním příjemcem nových informací, ale partnerem, který je postupně vtahován do problému, až se nakonec i sám aktivně podílí na hledání řešení, zvolíme zřejmě nějakou konkrétní otázku a představíme metody jejího řešení. Ovšem s jedním důležitým předznamenáním; totiž že velmi často neexistuje jediná správná odpověď, ke které bychom se měli dopracovat. Hlavním cílem takové popularizace není jen nová znalost, ale probuzení schopnosti uvažovat o předmětu jinak. Překonat stereotypy, pokusit se zaujmout nebo alespoň pochopit odlišná stanoviska, nahrazovat pohodlné či unáhlené závěry postupnou solidní argumentací.

Cesty, které vedou k těmto cílům, mohou být rozmanité. Je možné napsat populární úvod do filosofie, beletrii o filosofii, komiks, natočit film, záleží jen na prostředcích a schopnostech autora. Jednou z těchto cest je projekt, který trvá již patnáct let a každý rok změní na několik dní Velké Meziříčí v centrum popularizace filosofie a vědy. Zde se již patnáctý rok koná Evropský festival filosofie, jenž se zrodil v italské Modeně v roce 2001 s cílem přenést akademickou filosofii do ulic a na náměstí, aby v přirozeném prostředí mohla oslovit co nejširší okruh posluchačů. Italská akce byla postupně rozšířena do dalších evropských měst a jedním z nich se stalo i Velké Meziříčí, kde se za pomoci Filosofického ústavu Akademie věd ČR a Filozofické fakulty MU koná od roku 2007 akce, která nemá v ČR obdoby. Původní italský záměr, jehož předmětem byla filosofie a literatura, se rozšířil a otevřel i ostatním oborům – pedagogice, psychologii, politologii, historii, právům, uměleckým disciplínám i přírodním vědám. Všechny sjednocuje původní snaha zaplnit ulice, náměstí, kavárny, kinosály lidmi, kteří budou uvažovat o vybraných problémech, společně hledat odpovědi a sdílet svá stanoviska s ostatními.

Hned první ročník zarámovaný dvojicí pojmů *Změna a stálost* ukázal, jak široký oborový záběr může festival pojmout. Přednášející sledovali změnu

a stálost v díle Komenského (M. Fattori), v morálce disentu (I. Yannakakis), v díle Masaryka a Patočky (E. Kohák), v kosmologii (J. Krob), filosofii vědy (V. Havlík), scholastické filosofii (P. Dvořák) či architektuře (V. Milunič).

Tradice a modernita byly tématem druhého ročníku (2008), kde se k tématu tradice přihlásil Erazim Kohák velmi netradičním názvem svého příspěvku – *Ekologické meze historického optimismu aneb jak se T. G. Masaryk a Albert Gore poprali v nebi, až oběma tekla z nosu krev a Masaryk měl natržený límeček*. Spíše k modernitě se pak obraceli Jan Zouhar, Miroslav Pauza a Karel Floss.

Třetí ročník (2009) ovládl *Harmonie a chaos*. Nikoli ovšem v podobě napjatého vztahu, jako tomu bylo v antické filosofii, ale spíše jako objevení a mapování cest našich poznávacích aktivit. Zdroje řádu hledal Radim Brázda, Ivan Havel zkoumal harmonii v naší mysli, Zdeňka Jastrzemska viděla v harmonii a chaosu nástroje vysvětlování, Josef Šmajš nikoli překvapivě hledal harmonii mezi přírodou a kulturou a Miloš Štědroň nic menšího než harmonii světa, zatímco Jan Zouhar se spokojil s harmonií společnosti. Zcela organicky se mezi filosofická témata zařadila i astronomie a fyzika v přednášce Viktora Votruby o deterministickém chaosu.

Krise a hodnoty jakožto téma čtvrtého ročníku (2010) byly opět příležitostí pro Erazima Koháka a také pro Tomáše Halíka a Tomáše Sedláčka. Pro studenty středních škol připravil blok Jan Zouhar a skupina filosofů (Baran, Materna, Krob, Svoboda, Hauser) pak při večerní panelové diskusi provokovala posluchače k četným dotazům.

V pátém ročníku (2011) s tématem *Věda a víra* již bylo zřejmé, že festival získává renomé nejen mezi posluchači, ale i mezi potenciálními přednášejícími, kteří se rádi a opakovaně festivalu účastnili. Vedle Erazima Koháka se na tvář festivalu vypracoval Tomáš Sedláček nebo Miloš Štědroň. Program tak byl rozšiřován o autorská čtení a další studentské bloky, kterým se věnoval Marek Picha a stále více času bylo třeba vyhradit diskusím po přednáškách, což ostatně ocenili i samotní přednášející.

Etika a morálka jako téma šestého ročníku (2012) byla příležitostí jak pro známé tváře festivalu, tak i pro řadu pedagogů Filosofické fakulty MU a pracovníky Filosofického ústavu AV. Vedle Koháka a Sedláčka došlo na seznámení s buddhistickou etikou v přednášce Luboše Bělky, s úlohou přírodních věd v etickém zkoumání seznámil publikum Radim Bělohrad, o podnikatelské etice mluvil Karel Janeček.

Téma *Komunikace a ne/vzdělanost* sedmého ročníku (2013) vytvořilo příležitost seznámit publikum s pedagogickými a psychologickými úskalími vzdělávání a ukázalo, jak všední rutina – vždyť všichni stále komunikujeme –

ovlivňuje zásadním způsobem naše životy. Postupné seznamování s různými typy komunikace, od komunikace v přírodě až po sociální sítě přeskočilo k uvědomění si role médií, k psychologickým důsledkům a skončilo u ekonomických a politických následků.

Osmý ročník (2014) s tématem *Čas a prostor*, poskytl dostatek času a prostoru pro popularizace moderních fyzikálních koncepcí, ale ponechal i dost místa pro představení role moderních technologií v chápání časoprostorových dimenzí naší skutečnosti nebo přímo virtuální reality. A došlo i na umělecký pohled a psychologické vnímání prostoru a času našeho života.

Devátý ročník (2015) s tématem *Konflikt a soulad* odhalil netušené schopnosti organizátorů festivalu. V tomto roce a ještě dvakrát či třikrát poté se zdálo, že téma festivalu velmi výrazně koresponduje s následujícími událostmi, které se promítly do života celé společnosti.

Spolu s tématem desátého ročníku (2016) *Svoboda a násilí* totiž společnost polarizovaly debaty na téma migrační krize a posluchači festivalu by mohli být ukázkovým příkladem aktivizační role popularizace vědy a filosofie. Návštěvníci festivalových přednášek poučení o obecné povaze konfliktů, jejich geopolitických zdrojích, obeznámeni s různými typy konfliktů – mezi kulturami a civilizacemi, mezi kulturou a přírodou, mezi skutečností a myšlením – byli dobře vybaveni na diskuse o determinismu, svobodě a odpovědnosti jak na poli přírodovědném, tak i společenském a politickém.

Další dva ročníky, jedenáctý (2017) s tématem *Reformy a revoluce* a dvanáctý (2018) pod názvem *Dějiny a budoucnost* našťástí nevyprovokovaly žádnou revoluci, jen potvrdily, že největší šanci na úspěch má taková popularizace, která se pravidelně vrací ke svým posluchačům a je jimi očekávána. A není ani třeba příliš experimentovat s formátem a překvapovat publikum neotřelými přístupy. Přednášející z různých oblastí, s různými zkušenostmi a rozmanitými pohledy na skutečnost jsou dostatečným zpestřením a oživením krátkých přednášek, po kterých vždy následovala bohatá diskuse, dokládající zájem a vhléd posluchačů.

Třináctý ročník (2019) byl ovšem opět jasnovidecký. Téma *Člověk a prostředí* předznamenovalo nejteplejší léto od dob měření těchto údajů a festival tak svými environmentálními přednáškami a debatami o životním prostředí dobře připravil posluchače pro všechny následující diskuse o klimatu a boji proti suchu.

Podobně nepříjemně předvídavý byl i čtrnáctý ročník (2020), jehož (před rokem zvolené) téma *Hrozby a příležitosti* plně rezonovalo s právě nastartovanou koronavirovou pandemií. Program byl přizpůsoben momentální situaci

po stránce obsahové i formální, řada přednášek a debat probíhala on-line, některé musely být ovšem zcela zrušeny.

Po těchto zkušenostech se organizátoři rozhodli zvolit pro patnáctý ročník (2021) téma, které promítnuto do života společnosti by mělo lepší následky, a výsledkem této úvahy byl název *Věda a umění*.

Patnáct let trvání festivalu potvrdilo, že popularizace filosofie a vědy může být účinným nástrojem v kultivaci veřejné debaty, zejména když půjde o popularizaci systematickou, pravidelně se vracející ke svým posluchačům, kterým nabídne osvědčené formáty kombinující nabytí znalostí a jejich rychlé utvrzení v bezprostředních debatách. Nezanedbatelným faktorem se zdá být i tematický doprovodný kulturní program, ke kterému přispěla např. i Kočovní filosofická divadelní společnost, která působila při Katedře filozofie FF MU.

Věřím, že většina návštěvníku Evropského festivalu filosofie bude následně i mnohem vstřícněji posuzovat finanční náročnost moderní vědy včetně potřeb humanitních oborů a bude s mnohem větším přehledem posuzovat roli vzdělání na všech úrovních společenského života.

---

prof. PhDr. Josef Krob, CSc.

Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
 Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika
 jokr@phil.muni.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.